

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه باقر العلوم علیه السلام

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته: تاریخ اسلام

عنوان:

نقد و بررسی داده‌های تاریخ طبری در مورد ائمه (علیه السلام)

استاد راهنما:

آقای دکتر محسن الویری

استاد مشاور:

آقای دکتر محمد رضا جباری

نگارش و تحقیق:

منصوره رضائی

بهار 1391

تاریخ همپو کوری است که با لمس دست
وصف اشیاء می کند ناگفته بسیار می گذارد
و بسی (شتباه

تشکر از اساتید:

قدر استاد نکو دانستن حیف استاد به من یاد نداد

با زبانی ساده از زحمات خالصانه و مخلصانه اساتید محترم گروه تاریخ که بیانگر شخصیت علمی، انسانی و اخلاقی ایشان است و از اینکه برای مدت مدیدی برای ما دانشجویان زحمت کشیده و ارزشهای علمی و ویژگی های ارزشمند اخلاقی خود را به ما افاضه کرده اند تشکر می نمایم.

بوژه از زحمات بی دریغ استاد راهنمای این رساله جناب آقای دکتر محسن الویری که با صبر، شکیبایی و دقت نظری خاص اینجانب را در به انجام رساندن رساله یاری دادند و همچنین از زحمات استاد مشاور جناب آقای دکتر جباری که با سعه صدر و دقت فراوان اینجانب را حمایت کردند تشکر می نمایم. در نهایت از سرکار خانم دکتر امیری با عنوان استاد داور این رساله که با دقت نظری که دارند و هر کلمه از سخنان ایشان می تواند راهگشای کارهای بعدی برایم باشد متشکرم.

چکیده

پژوهش حاضر به نقد و بررسی بیرونی داده‌های تاریخ طبری در خصوص ائمه معصومین (امیرالمومنین علی علیه السلام و امام حسن مجتبی علیه السلام) می‌پردازد که در این رساله سعی بر این است تا به این سوال پاسخ داده شود؛ که داده‌های تاریخ طبری درباره امیرالمومنین و امام حسن مجتبی علیه السلام از منظر فلسفه علم تاریخ از چه اعتباری برخوردار است؟ برای پاسخ به این سوال در فصل اول به بررسی چیستی و کیستی

راوی (یعنی طبری) به عنوان روایتگر تاریخ پرداخته شده و ضمن بررسی زیستنامه وی و آثار علمی که در زمینه‌های مختلف از خود به یادگار گذاشته بررسی گرایشهای اعتقادی، فکری، جایگاه و پایگاه اجتماعی و سیاسی وی مورد توجه قرار گرفته است.

در فصول بعدی رساله به جمع آوری تمام داده‌های طبری از راویان مختلف با رویکردها و در جایگاههای سیاسی و اجتماعی و در منزلت روایی متفاوت و بررسی و سند شناسی راویان آنها اختصاص یافته است. این بررسی نشان می‌دهد که ایشان تا حد امکان سعی در جمع نگاری داشته بدین معنا که تمام روایتهای موجود و مطرح را بیاورد و نقد داده‌ها را به مخاطب یا خواننده واگذار کند هر چند به قول معروف وجود مؤلف را نمی‌توان در اثر او نادیده گرفت که او داده‌های خام را در ذهن خویش رنگ می‌کند و بعد آن را به خواننده تحویل می‌دهد که طبری هم به عنوان یک مورخ یا مؤلف حتی در جمع آوری داده‌های خود بی‌تاثیر نبوده و رد پای ایشان را در این کار می‌توان دید به عبارت دیگر ایشان به عنوان یک مورخ خلیفه نگار با رویکرد یا دیدگاهی مثبت به سراغ روایاتی در خصوص امیرالمومنین علی علیه السلام به عنوان خلیفه‌ای پایبند به حکومت رفته و روایات متعادل‌تر یا موافق با دیدگاه شیعه را جمع آوری نموده است اما در خصوص امام حسن علیه السلام به عنوان خلیفه-ایی غیر متعهد به امر حکومت و خلافت نگاه کرده و روایات ضعیف را از راویانی که از دیدگاه شیعه مطروندنند یا مورد وثوق شیعه و حتی سنت نیستند آورده است.

مفاهیم کلیدی: فلسفه انتقادی تاریخ، حقیقت، عینیت، واقعیت، روش شناسی تاریخی، محمد

بن جریر طبری، نقد برونی

فهرست مطالب

مقدمه (کلیات).....	1
الف) بیان مساله، اهمیت، اهداف و ضرورت آن.....	2
1 بیان مساله.....	2
2 اهمیت پژوهش.....	3
3 اهداف پژوهش.....	3
ب) سوال اصلی و فرعی پژوهش.....	4
1- سوال اصلی.....	4
2- سوالهای فرعی.....	4
ج) پیش فرضهای پژوهش.....	4
د) مفاهیم.....	5
ه) سازماندهی پژوهش.....	6
و) بررسی منابع و ماخذ.....	6
فصل اول محمد بن جریر طبری (224 _ 310)	
1. مقدمه.....	14
2. زیست نامه محمد بن جریر طبری.....	15
2-1 تولد و دوران کودکی.....	15

- 2-2 سفرها و اساتید.....16
- 2-3 طبری و درگیری با حنابله.....18
- 2-4 وفات طبری.....19
- 2-5 عصر طبری.....20
3. جایگاه علمی و آثار طبری.....23
4. شیوه تاریخنگاری.....29
5. گرایشهای فکری و اعتقادی.....33
6. جمع بندی.....37

فصل دوم: فلسفه انتقادی تاریخ و مؤلفه‌های اصلی آن

1. مقدمه.....40
2. تعریف تاریخ و فلسفه تاریخ.....41
3. معرفت شناسی تاریخی.....44
- 1-3. عینیت، حقیقت و واقعیت در تاریخ.....45
- 2-3. شناخت حقیقت.....48
- 1-2-3 فرضیه تطابق.....51
- 2-2-3 فرضیه ربط.....53
- 3-2-3 حالت بینا بینی.....54
- 3-3. موانع وصول به عینیت تاریخی.....54
- 1-3-3 تاثیر تمایلات و ارزشها.....55
- 2-3-3 تاثیر جایگاه و پایگاه.....58
- تاریخ.....59
- 4-3-3 خصوصیت تاریخ.....63
4. روش شناسی در تاریخ.....64
- 1-4 انواع روش شناسی.....66
- 2-4 تبیین در تاریخ.....70
- 3-4 نقد (تصفیه و پالایش داده‌ها) در تاریخ.....78
- 1-3-4 انواع نقد.....81
- 1-1-3-4 مسائل اساسی قابل توجه در نقد برونوی.....81

2-1-3-4 مسائل اساسی قابل توجه در نقد درونی. 82

5. جمع بندی.....82

فصل سوم: گزارشی از داده‌های تاریخ طبری در خصوص امیرالمومنین علی علیه السلام تا قبل از خلافت

1. مقدمه.....85

2. امیرالمومنین علی علیه السلام در تاریخ طبری...86

2-1 امیرالمومنین علیه السلام در زمان حیات پیامبر(ص).....86

2-1-1 امیرالمومنین علیه السلام در سالهای قبل از

هجرت.....86

_اسلام آوردن حضرت علی علیه السلام.....86

_ماجرای یوم الدار.....90

_ماجرای لیلۃ المیت.....91

2-1-2 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال دوم هجری.....93

_تعقیب کرز بن جابر فهری.....93

_غزوه ذات العشیره.....93

_ابوتراب نامیده شدن امام علی علیه السلام.....93

_ازدواج امام علی علیه السلام و فاطمه (ص).....94

_غزوه بدر.....94

3-1-2 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال سوم هجری.....95

- 95....._غزوه کدر.....
- 96....._غزوه احد.....
- 97.....2-1-4 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال چهارم هجری.....
- 97....._غزوه بنی نضیر.....
- 98....._غزوه خندق.....
- 98....._غزوه بنی قریظه.....
- 98.....2-1-5 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال ششم هجری.....
- 99....._غزوه بنی المصطلق.....
- 99....._صلح حدیبیه.....
- 99....._جنگ خیبر.....
- 100.....2-1-6 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال هشتم هجری.....
- 101....._فتح مکه.....
- 102....._جنگ با هوازن در حنین.....
- 103.....2-1-7 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال نهم هجری.....
- 103....._غزوه تبوک و ماجرای حدیث منزلت.....
- 104....._رفتن علی علیه السلام به دیار طی.....
- 104....._ماجرای وساطت علی علیه السلام.....
- 104....._خواندن سوره براءت.....
- 105.....2-1-8 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال دهم هجری.....

- 105.....جنگ یمن.....
- 106.....رفتن علی علیه السلام به نجران.....
- 106.....شکایت از علی علیه السلام.....
- 106.....غزای علی علیه السلام سوی بنی عبدالله بن سعد.....
- 107.....علی علیه السلام دبیر پیامبر(ص).....
- 107.....2-1-9 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال یازدهم هجری.....
- 107.....بیماری رسول الله(ص).....
- 107.....ماجرای لوح و قلم.....
- 109.....2-2 امیرالمومنین علیه السلام بعد از وفات رسول الله(ص) در زمان سه خلیفه او.....
- 109.....2-2-1 ادامه حوادث سال یازدهم هجری.....
- 109.....وفات رسول الله(ص) و ماجرای سقیفه.....
- 112.....بیعت علی علیه السلام با ابوبکر.....
- 114.....ماجرای فدک.....
- 114.....وفات فاطمه زهرا(س).....
- 115.....2-2-2 امام علی علیه السلام و حوادث سال چهارده تا بیست و دوم هجری.....
- 115.....خلافت عمر.....
- 116.....امام علی و فتوحات.....
- 117.....امام علی و تقسیم غنایم.....

- 118....._ امام علی علیه السلام و تعیین مقرری و ترتیب دادن دیوان.....
- 119....._ امام علی علیه السلام و تاریخ نهادن.....
- 120....._ ازدواج عمر با دختر امام علی علیه السلام.....
- 2-2-3 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال بیست و سوم
هجری.....120
- 120....._ کشته شدن عمر.....
- 121....._ امام علی علیه السلام و قضیه تشکیل شورا.....
- 125....._ بیعت امام علی علیه السلام با عثمان...
- 126....._ مخالفت‌های امام علی علیه السلام با حکمهای
عثمان.....
- 2-2-4 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال سی و چهار و سی و پنج
هجری.....127
- 127....._ سخن از اجتماع مخالفان عثمان و نصیحتهای امام علی علیه
السلام.....
- 133....._ کشته شدن عثمان.....
3. جمع بندی.....137

فصل چهارم: گزارشی از داده‌های تاریخ طبری از خلافت امیرالمومنین علیه السلام تا دوران خلافت امام حسن مجتبی علیه السلام

1. مقدمه.....139
2. ادامه روایات طبری در خصوص امیرالمومنین علیه السلام.....140

- 1-2 دوران خلافت امیرالمومنین علیه السلام.....140
- _ بیعتِ خلافت با امام علی علیه السلام...140
- 1-1-2 امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال سی و ششم.....146
- _ امام علی و فرستادن عمال خویش به ولایات.....147
- _ امام علی و خونخواهان عثمان.....147
- _ جنگِ جمل.....149
- الف: ماجرای زبیر.....162
- ب: خیر جنگِ جمل بروایت دیگر.....165
- ج: پی کردن شتر و پایان جنگ.....166
- _ اقدامات امیرالمومنین بعد از جنگِ جمل....166
- الف: اقداماتی در خصوص عایشه.....166
- ب: غمخواری علی بر کشتگان جنگ و بخاک کردنشان.....168
- ج: بیعت مردم بصره با علی و تقسیم موجودی بیت المال بر آنها.....168
- د: رفتار علی با جنگاوران جنگِ جمل.....169
- ه: امارت دادن ابن عباس بر بصره و سپردن خراج به زیاد169
- _ ماجرای جنگِ صفین.....169
- الف: آغاز مخالفت معاویه.....169

- ب: رفتن علی بن ابیطالب سوی صفین.....173
- ج: جنگ بر سر آب.....174
- د: دعوت معاویه به اطاعت و پیوستن به جماعت.....179
- 2-1-2- امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال سی و هفتم هجری.....177
- ه: متار که جنگ میان علی و معاویه.....177
- م: تشکیل گروهها برای جنگ.....179
- ن: نصیحتهای امیرالمومنین قبل از جنگ.....180
- و: حکمیت.....184
- چ: کناره گیری خوارج از علی.....189
- ح: اجتماع حکمان.....192
- _ ماجرای جنگ نهروان.....193
- _ اقدامات امیرالمومنین در پایان جنگ.....200
- 2-1-3- امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال سی و هشتم.....202
- _ کشته شدن مالک اشتر در قلزم.....202
- _ ماجرای ابن حضرمی و خونخواهی عثمان.....206
- _ ماجرای خریث بن راشد و مخالفت با علی.....208
- 2-1-4- امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال سی و نهم هجری.....213
- 2-1-5- امیرالمومنین علیه السلام و حوادث سال چهارم هجری.....214
- _ صلح امیرالمومنین علی علیه السلام با معاویه.....214

- 214..... شهادت امیرالمومنین علی علیه السلام.....
- 216..... وصیت امیرالمومنین علیه السلام.....
- 218..... قصاص ابن ملجم.....
- 218..... سن امیرالمومنین هنگام شهادت.....
- 219..... مدت خلافت علی علیه السلام.....
- 220..... نسب امیرالمومنین علیه السلام.....
- 220..... بعضی سیرتهای امیرالمومنین علیه السلام.....
3. امام حسن مجتبی علیه السلام در تاریخ طبری..... 221
- 1-3 دوران خلافت امام حسن علیه السلام..... 221
- 1-1-3 امام حسن علیه السلام و ادامه حوادث سال چهارم هجری..... 222
- بیعت خلافت با حسن بن علی علیه السلام..... 222
- جنگ یا صلح..... 222
- 2-1-3 امام حسن علیه السلام و حوادث سال چهارم و یکم هجری..... 224
- صلح امام حسن علیه السلام با معاویه..... 224
- مفاد صلحنامه..... 224
- سخن امام حسن با مردم..... 226
- ماجرای صلح معاویه با قیس بن سعد..... 226
- رفتن امام حسن علیه السلام به مدینه..... 228
4. جمع بندی..... 228

فصل پنجم : نقد بیرونی داده‌های تاریخ طبری در خصوص ائمه

1. مقدمه.....230
2. راویان تاریخ طبری.....233
3. بررسی منابع و مآخذ روایات طبری.....245
- 3-1 شناخت هویت فردی، اجتماعی، گرایشهای اعتقادی و وابستگی‌های سیاسی
راویان.....247
- 3-1-1 راویانی که چهار روایت و بیش از آن نقل کرده‌اند.....248
 - محمد بن اسحاق.....248
 - ابن شهاب زهری.....252
 - محمد بن عمر واقدی.....256
 - عبدالله بن عباس.....259
 - عامر بن شراحیل شعبی.....263
 - زید بن وهب جهنی.....266
 - جندب بن زهیر (ابو عبدالله).....267
 - ابو مخنف لوط بن یحیی.....268
 - محمد بن امیرالمومنین (محمد بن حنفیه).....269
 - هشام بن محمد ابو منذر.....274
 - عوانه بن حکم کلبی.....274
- 3-1-2 راویانی که سه روایت نقل کرده‌اند.....276

- عبدالله بن ابی بکر.....276
- ابومعشر سندی.....277
- عبدالله بن زبیر.....278
- قاسم بن محمد ابو عبدالرحمن.....279
- عبدالله بن عمر.....279
- احنف بن قیس ابویجر.....281
- داود بن بلال ابولیلی.....281
- محمد بن عمر بن علی علیه السلام.....282
- جارود بن ابی سبره.....282
- مسوره بن مخرمه.....283
- عثمان بن عبدالرحمن خزاعی.....283
- عمار بن ربیعہ.....283
- عبدالله بن عبدالرحمن (ابو سلمه).....284
- عبدالله بن عوف بن احمر.....284
- ابوجناب کلبی.....284
- 3-1-3 راویانی که دو روایت نقل کرده اند.285
- زید بن ارقم.....285
- عروه بن زبیر ابو عبدالله.....286
- ابو رافع قبطنی (غلام رسول الله (ص)...287

- 288.....عمار بن یاسر
- 290.....جابر بن عبدالله انصاری
- 291.....براء بن عازب ابوعمارہ
- 292.....عفیف کندی
- 292.....مجاهد بن جبر مخزومی
- 293.....بریده بن حصیب اسلمی (ابو عبدالله)
- 294.....جندب بن عبدالله
- 295.....مغیره بن شعبه
- 296.....سعید بن مسیب
- 296.....ابوالحسن مدائنی
- 297.....عمر الاکبر بن علی بن ابیطالب علیه السلام
- 298.....کلیب بن شهاب
- 299.....سلمی بن عبدالله
- 300.....3-1-4 راویانی که یک روایت نقل کرده اند
4. ارزیابی کلی راویان.....312
- 4-1 منزلت علمی راویان (منابع و مآخذ) طبری.313
- 4-2 منزلت روایی راویان طبری.....315
- 4-3 جایگاه سیاسی و اجتماعی راویان طبری.....318

4-4 بررسی فاصله زمانی و مکانی راوی و روایت 321

نتیجه.....324

فهرست منابع.....328

مقدمه (کلیات)

الف) بیان مسأله، اهمیت، اهداف و ضرورت آن

1- بیان مسأله

خلقت، بقاء، حرکت و تکامل جهان هستی از آغاز تا به کمال نهایی منوط است به وجود ائمه معصومین علیه السلام، در نتیجه توجه به این موضوع (ائمه) از همان دوران برای مورخین حائز اهمیت شد تا جایی که مورخین زیادی به این امر توجه کرده و توانستند جرعه‌ایی از این دریای عظیم بردارند آنها در کنار آن ویژگی‌های شخصیتی، افکار و عقاید خود را نیز دخیل کرده و از طرفی اوضاع زمانه نیز در آن بی تاثیر نبوده است در نتیجه هر یک به تناسب جایگاه، موقعیت اجتماعی، سیاسی با افکار، گرایشها و عقاید شخصی خویش به این موضوع توجه کرده و به اندازه توان و از زاویه نگاه خویش توانسته در این خصوص بنگارد «به قول شاعر هر کسی از ظن خود شد یار من»

با توجه به اینکه ابوجعفر محمد بن جریر بن یزید بن کثیر بن غالب طبری آملی (224-310 ه.ق) امام المورخین یکی از چهره‌های درخشان تاریخ و تاریخنگاری بوده و اثر گرانبهای وی به نام اخبار

الرسال والملوک (تاریخ طبری) سرمشق بسیاری از مورخان طی قرن‌ها بوده است ایشان در تاریخ موفقیت‌های زیادی بدست آورده و با همه خرده‌گیری‌هایی که ممکن است بر کار وی گرفته شود کاری بس بزرگ انجام داده. شاید آن چیزی که نقادان بر آن اصرار دارند وقایع نگاری ایشان است و همچنین با توجه به اینکه ایشان یک نویسنده ایرانی است جا دارد در خصوص دیدگاه وی درباره ائمه (امیرالمومنین علی علیه السلام و امام حسن مجتبی علیه السلام) بحثی شود در نتیجه حائز اهمیت است که به نقد بیرونی داده‌های ایشان در خصوص ائمه توجه شود. با توجه به جستجوهای انجام شده در این زمینه کتابی با عنوان پرتویی از نهضت حسینی (تلخیص وقایع سالهای 60 و 61 ه.ق از کتاب تاریخ طبری) یافت شد که نویسنده در این کتاب فقط به قضیه امام حسین علیه السلام پرداخته و به طور جدی روی آن کار نکرده است و چیزی در خصوص دیگر ائمه ندارد. در نتیجه بر آن شدم تا دیدگاه طبری را در مورد ائمه در کتاب تاریخ الامم و الملوک (تاریخ طبری) مورد توجه قرار داده و تمام داده‌های ایشان را در این مورد خارج کرده و آن را مورد نقد (راوی و روایت با رویکرد تبیینی و تاویلی) قرار دهم.

2- اهمیت پژوهش

با توجه به اینکه طبری در تاریخنگاری خود متأثر از علم حدیث است و به یک حدیث و روایت هم اکتفا و بسنده نکرده بلکه چندین روایت را می‌آورد و از طرفی مبنا را بر عدم نقد گذاشته است ولی او در انتخاب روایات گزینش کرده و می‌توان گفت هیچ وقایع نگار یا تاریخنگاری نمی‌تواند در صدد ثبت تمام رویدادها برآید و از میان انبوه رویدادها او باید روایتی را برگزیند که به نظرش مهمتر می‌رسد گزینش او تا اندازه‌ای محدود و تابع تمایلات فردی و اوضاع زمانه و گرایشهای اوست و همچنین معیار ارزش به وسیله جامعه تعیین می‌شود در نتیجه توجه به این که چه روایتی را در مورد امیرالمومنین و امام حسن مجتبی علیه السلام آورده و این که راویان روایات او چه کسانی هستند حائز اهمیت است.

دیگر اینکه عده زیادی بر این عقیده هستند که شیعه دست نشانده ایرانیان است دیدگاه طبری به عنوان یک مورخ ایرانی نسبت به ائمه می‌تواند حائز اهمیت باشد.

3- اهداف پژوهش

هدف اصلی از این رساله روشن شدن میزان اعتبار داده‌های تاریخ طبری در مورد ائمه (امیرالمومنین علی علیه السلام و امام حسن مجتبی علیه السلام) از منظر فلسفه علم تاریخ است.

ب) سوال اصلی و سوالات فرعی پژوهش

1- سوال اصلی

داده‌های تاریخ طبری درباره ائمه علیه السلام از منظر فلسفه علم تاریخ از چه اعتباری برخوردار است؟

2- سوال‌های فرعی

1. طبری کیست و آثارش چیست؟
2. مؤلفه‌های اصلی فلسفه علم تاریخ کدام است؟
3. داده‌های تاریخ طبری درباره امیرالمومنین علی علیه السلام تا قبل از خلافت ایشان از چه دامنه و ابعادی برخوردار است؟
4. داده‌های تاریخ طبری درباره خلافت امیرالمومنین و امام حسن مجتبی از چه دامنه و ابعادی برخوردار است؟
5. نقد بیرونی داده‌های تاریخ طبری در مورد ائمه علیه السلام چه یافته‌هایی را در اختیار ما می‌گذارد؟

ج) پیش فرضهای پژوهش

__ وقایع نگار یا تاریخ‌نگار نمی‌تواند در صدد ثبت تمام رویدادها برآید در نتیجه از میان انبوه رویدادها گزینش می‌کند و گزینش او هم تا اندازه‌ایی تابع تمایلات فردی، اجتماعی و سیاسی اوست.

یعنی مورخ واقعیت را در ظرف اندیشه، عواطف و گرایشهای عقیدتی خویش می‌ریزد پس اثر او آمیزه‌ایی از متن تاریخی و کار خلاق مورخ است پس حضور او را در اثرش نمی‌توان نادیده گرفت.

_ از عواملی که در تاریخنگاری موثر است زمان، مکان، دین، مذهب، جایگاه و منزلت اجتماعی، سیاسی و وابستگی مورخ به دربار. در نتیجه افکار، عقاید و گرایشهای طبری همچنین اوضاع زمانه در رویکرد ایشان نسبت به ائمه در کتاب تاریخ الامم والملوک (تاریخ طبری) تاثیر زیادی داشته است.

_ نکته دیگر اینکه روی آوردن طبری به تاریخ در راستای مطالعات مذهبی است و هدف اصلی او دین شناسی بوده است.

(د) مفاهیم

نقد: منظور از نقد مجموعه اصولی است که برای روشن ساختن ارزش منابع به کار برده می‌شوند.¹ و این اصول در یک تقسیم بندی هر چند قراردادی در دو صورت کلی نقد درونی و نقد برونی با دو رویکرد راوی و روایت انجام می‌گیرد و گزارش واقعیت‌های تاریخی را هر چه بیشتر به عینیت نزدیک می‌کند.²

فلسفه انتقادی تاریخ: دو تعبیر از تاریخ وجود دارد تاریخ به مثابه رویداد و تاریخ به مثابه گزارش. این دو معنای مختلف واژه تاریخ، تمایز دو نوع مطالعه متفاوت فلسفه تاریخ را نشان می‌دهد. که تاریخ به مثابه رویداد را فلسفه نظری تاریخ و تاریخ به مثابه گزارش را فلسفه انتقادی یا تحلیلی (یا فلسفه علم) تاریخ می‌نامند.³

عینیت تاریخی: به طور کلی منظور از عینیت تاریخی این است که آراء، داوری‌ها و گزاره‌های تاریخی باید کاملاً بر مبنای موضوع مورد بررسی شکل گیرد. صدق یا کذب آنها باید مستقل از افکار

¹. ملائی توانی، درآمدی بر روش پژوهش در تاریخ، چاپ اول، نشر نی، تهران، 1386ش، ص 142.

². ابوالفضل، رضوی، نقد منبع در تاریخ، چیستی و چگونگی، فصل نامه کتاب ماه تاریخ و جغرافیا، ش 133، خرداد

1388ش، ص 4.

³. حسینعلی، نوذری، فلسفه تاریخ روش شناسی و تاریخنگاری، چاپ دوم، طرح نو، تهران، 1387ش، ص 82.

و احساسات افراد باشد. یا به عبارت دیگر آرمان عینیت عبارت است از شناختن یا بیان چیستی جهان کاملاً به صورتی جدا از ذهنیت فرد شناسنده،^۱

حقیقت در تاریخ: به طور کلی واژه حقیقت در زبان لاتین و ریتاس نامیده می‌شود. که یونانیان به آن آله‌تئیا می‌گفتند که به معنای پرده بر گرفتن از چیزی و انکشاف به کار می‌رود. در واقع هدف غایی هر علمی رسیدن به حقیقت است. حقیقت در پاره‌ایی از موارد در تقابل کذب یا نادرستی و در سایر موارد در مقابل عقیده و باور به کار می‌رود. در این خصوص تعاریف متفاوت و در پاره‌ایی از موارد متناقضی شده است.^۲

ه) سازماندهی پژوهش

این رساله شامل مقدمه (کلیات) و پنج فصل است.

^۱. استفورد، مایکل، درآمدی بر فلسفه تاریخ، احمد گل محمدی، چاپ دوم، تهران، نشر نی، ۱۳۸۷ش ص ۹۳.

^۲. ضمیران، محمد، نیچه پس از هیدگر دریدا و دولوز، چاپ اول، انتشارات هرمس، تهران، ۱۳۸۲ش، صص ۱۲۱ – ۱۲۲.